

УДК 004.8:141.32

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2026-1-7>**Яровий Анатолій Михайлович**

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0003-1406-3531

Сільвестрова Оксана Юріївна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцького національного технічного університету
вул. Львівська, 75, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0002-8930-8698

Конотопенко Олександр Петрович

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0003-3139-4527

СВІДОМІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: МЕЖІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ДОСВІДУ

***Актуальність дослідження.** Стаття присвячена філософському аналізу співвідношення людської свідомості та штучного інтелекту крізь призму феноменологічного підходу з метою визначення меж відтворення суб'єктивного досвіду в алгоритмічних системах. Особлива увага приділяється дослідженню специфіки феноменологічного досвіду та можливостей і обмежень його моделювання у сучасних системах штучного інтелекту.*

***Метою дослідження** є аналіз співвідношення людської свідомості та штучного інтелекту з позицій феноменології та визначення меж відтворення суб'єктивного досвіду в алгоритмічних системах.*

***Методологічну основу становлять** методологічну основу становлять феноменологічний аналіз свідомості, порівняльно-філософський підхід, концепції когнітивних наук та міждисциплінарні дослідження штучного інтелекту, що дозволяють зіставляти людський досвід із алгоритмічними моделями пізнання.*

***Результати** дослідження засвідчують, що людська свідомість володіє унікальними феноменологічними характеристиками, які принципово відрізняють її від когнітивних можливостей сучасних систем штучного інтелекту. Проаналізовано основні філософські підходи до розуміння свідомості в історії філософської думки. Досліджено особливості феноменологічного підходу до аналізу свідомості та структури суб'єктивного досвіду. Розкрито поняття феноменологічного досвіду, інтенціональності та квалія як ключових характеристик людської свідомості. Охарактеризовано сутність і принципи функціонування сучасних систем штучного інтелекту. Проаналізовано основні філософські концепції щодо можливості існування машинної свідомості. Проведено порівняльний аналіз феноменологічних характеристик людської свідомості з когнітивними можливостями штучного інтелекту. З'ясовано межі відтворення суб'єктивного досвіду у штучних системах та спроможності їх подолання. Розглянуто філософські та моральні наслідки розвитку штучного інтелекту для розумін-*

ня сутності свідомості. Дослідження виявило, що штучний інтелект здатен функціонально моделювати пізнавальні процеси людини, що відкриває обрії для подальших досліджень етичного співіснування людини та інтелектуальних систем.

Ключові слова: філософія, свідомість, штучний інтелект, феноменологічний досвід, переживання, природа інтенціональності, машинна система, когнітивні процеси, рефлексивність, етичний статус.

Вступ. Свідомість людини традиційно розглядається як складний феномен, що поєднує суб'єктивний досвід, інтенціональність, усвідомлене пізнання світу та кваліа – непередаваний якісний аспект переживання. Водночас розвиток штучного інтелекту (ШІ) ставить перед філософією та когнітивними науками принципові питання про межі та можливості моделювання цих характеристик у алгоритмічних системах. Сучасні штучні системи демонструють здатність до обробки великих обсягів даних, навчання, прогнозування та прийняття рішень, проте питання про те, чи можуть вони мати «свідомість» або переживати досвід у сенсі феноменології, залишається відкритим і дискусійним [1, с. 223].

У цьому контексті феноменологія пропонує унікальний методологічний інструментарій для аналізу свідомості, зосереджуючись на структурі суб'єктивного досвіду та його інтенціональності. Підходи Гуссерля, Мерло-Понті та інших феноменологів дозволяють досліджувати межі людського переживання, які неможливо повністю редукувати до алгоритмічних або функціональних моделей [2, с. 130]. Це створює основу для міждисциплінарного аналізу співвідношення людини та штучного інтелекту, визначення обмежень машинного пізнання та потенційних ризиків у сприйнятті і моделюванні свідомості.

До даної тематики звернули увагу українські та іноземні дослідники. Зокрема, А. Шевцов [1, с. 223] розглядав поняття «штучна свідомість», «сильний/слабкий ШІ», «кваліа» та інше в контексті сучасної методології штучного інтелекту. Т. В. Букіна, П. В. Ямпольць [2, с. 130] аналізували філософські аспекти ШІ, межі його когнітивних можливостей і проблем свідомості. А. В. Лихацький [3, с. 206] здійснив філософський аналіз впливу ШІ на уявлення про людську ідентичність. О. В. Патлайчук [4, с. 840] розглядав головні теорії свідомості та їх застосування до ШІ. О. М. Варипасв [5] представив зміну уявлень про суб'єктивність і пізнання в епоху ШІ.

З. Орбік [6, с. 1151] розглядав феноменологічну концепцію свідомості Гуссерля в контексті штучного інтелекту. С.С. Гоувейя, К. Моружао [7, с. 1009] здійснили огляд впливу феноменологічної традиції на питання AI і свідомості. Б. Мілінкович, Дж. Ару [8] аналізували відмінності між біологічними та цифровими режимами обчислення й пояснює, чому сучасні цифрові ШІ не можуть реплікувати біологічний механізм свідомості. Б. Канг, Дж. Кім, Т. Юн, Х. Бе, К.-Е. Кім [9] вивчали, які риси поведінки великих мовних моделей впливають на сприйняття їх «свідомості» у людей, що важливо для розуміння феноменологічних аспектів AI. Ж. Аревалло-Ройо, Ж.-І. Латорре-Біль, Ф.-Ж. Флор-Монтальво [10] запропонували операторсько-функціональний підхід до свідомості у ШІ, орієнтований на моделі доступної свідомості та самоконтролю як внутрішніх механізмів. Р. Калеро, Г. Еррера [11] розглядали філософсько-етичні межі створення «самосвідомих» штучних систем, пропонуючи рамки, які можна використати для оцінки моральних аспектів AI-свідомості.

Мета та завдання. Метою дослідження є аналіз співвідношення людської свідомості та штучного інтелекту з позицій феноменології та визначення меж відтворення суб'єктивного досвіду в алгоритмічних системах. Завдання дослідження: проаналізувати основні філософські та феноменологічні підходи до розуміння свідомості; дослідити структуру та характеристики суб'єктивного досвіду; охарактеризувати сучасні системи штучного інтелекту, їх когнітивні можливості та принципи функціонування.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні підходів, що охоплюють феноменологічний аналіз, порівняльно-філософське дослідження, а також сучасні концепції когнітивної науки і теорії штучного інтелекту. Феноменологічна перспектива дає змогу розглянути структуру свідомості, її інтенціональну

спрямованість, суб'єктивний досвід та феномен кваліа. Порівняльно-філософський метод використовується для співставлення людської свідомості з функціональними характеристиками систем штучного інтелекту, що дозволяє визначити межі відтворення суб'єктивного досвіду у технологічних системах.

Результати. Проблема свідомості є однією з центральних у філософії та когнітивних науках. У сучасних роботах свідомість часто визначається як комплекс ментальних процесів, пов'язаних зі сприйняттям, мисленням і переживанням світу. Класичні філософські концепції заклали основу для сучасних теорій свідомості, зокрема для феноменології, аналітичної філософії та когнітивної науки. Дослідники підкреслюють, що свідомість не зводиться лише до інформаційної обробки, оскільки вона включає також якісний аспект досвіду [12]. У контексті розвитку штучного інтелекту класичні концепції свідомості набувають нового значення. Дослідники підкреслюють, що функціональна схожість між людським мисленням і алгоритмічними системами не гарантує наявності суб'єктивного досвіду.

Феноменологія є одним із головних напрямів філософського вивчення свідомості. Головною метою феноменологічного методу є опис будови переживання світу з позиції першої особи. Сучасні розробки наголошують, що феноменологія лишається значущим методологічним знаряддям для аналізу свідомості навіть у межах розвитку штучного інтелекту. Вона дає змогу досліджувати такі аспекти досвіду, як чуття, тілесність, плинність часу та взаємодія особистості зі світом [7, с. 1009].

Зокрема, у сучасних роботах у галузі феноменології та когнітивних наук підкреслюється, що феноменологічний підхід допомагає зрозуміти, як суб'єктивність формується через взаємодію організму з навколишнім середовищем. Новітні дослідження також розглядають можливість застосування феноменологічного аналізу для вивчення штучних когнітивних систем [13, с. 1111].

Деякі автори підкреслюють, що феноменологія може відігравати важливу роль у розробці моделей штучної свідомості, оскільки вона дозволяє аналізувати структуру досвіду, яка не зводиться до фізичних або алгоритмічних процесів. Однак більшість дослідників зазначає, що сучасні системи штучного інтелекту поки не мають властивостей, притаманних феноменальній свідомості людини [6, с. 1151]. Однією з фундаментальних характеристик свідомості у феноменологічній традиції є інтенціональність – властивість свідомості бути спрямованою на певні об'єкти, події або стани речей. Інтенціональність означає, що свідомість завжди має предметну спрямованість: людина не просто мислить, а мислить про щось.

Особливу увагу у феноменологічному підході приділяють аналізу структури переживання, тобто способу, у який суб'єкт сприймає, інтерпретує та осмислює власний досвід. На відміну від редукціоністських моделей, що прагнуть пояснити свідомість виключно через нейробіологічні або когнітивні механізми, феноменологія наголошує на необхідності дослідження першоособової перспективи [3, с. 206]. Саме ця перспектива дозволяє зрозуміти, як формуються інтенціональні акти свідомості, як виникає відчуття «Я», а також яким чином суб'єктивні переживання структурують людську взаємодію зі світом.

У сучасній філософії свідомості феноменологічний підхід активно інтегрується з результатами когнітивних наук, нейронауки та психології. Таке поєднання сприяє формуванню міждисциплінарного поля досліджень, у межах якого суб'єктивний досвід розглядається як ключовий елемент розуміння людської свідомості. Дослідники наголошують, що феноменологічний аналіз дозволяє уточнити природу інтенціональності, тілесності досвіду, а також роль емоцій і сприйняття у формуванні свідомого життя людини [11].

Важливим аспектом феноменологічного підходу є аналіз кореляції між свідомістю та світом життєвого досвіду. У цьому вимірі свідомість постає не ізольованою внутрішньою реальністю, а процесом, що розгортається у взаємодії з культурним, соціальним та тілесним контекстом існування людини. Сучасні дослідження у галузі когнітивної феноменології підкреслюють, що досвід свідомості включає не лише сенсорні відчуття, але й когнітивні процеси, такі як мислення, судження та рефлексія. Це явище отримало назву «когнітивна фе-

номенологія» [14, с. 1613]. Дослідники також підкреслюють важливість суб'єктивності як ключової характеристики свідомості. Суб'єктивний досвід є унікальним для кожного індивіда і формується через взаємодію сприйняття, пам'яті та емоцій.

Однією з найбільш складних проблем сучасної філософії свідомості є проблема квалія – якісних аспектів суб'єктивного досвіду. Квалія описують те, як саме переживається певний стан: наприклад, відчуття червоного кольору, смаку або болю [6, с. 1151]. Сучасні дослідження свідомості підкреслюють, що квалія становлять центральну проблему для пояснення природи свідомості, оскільки вони не можуть бути повністю описані фізичними або функціональними характеристиками мозку. Саме тому проблема квалія часто розглядається як частина так званої «важкої проблеми свідомості».

Деякі сучасні дослідники намагаються пояснити структуру квалія через взаємодію когнітивних процесів і мовних систем. Наприклад, нові дослідження показують, що структура суб'єктивного досвіду може бути пов'язана з формуванням мовних та символічних систем у людській культурі. У контексті штучного інтелекту проблема квалія стає особливо важливою [12]. Хоча сучасні системи ШІ можуть імітувати поведінку, яка нагадує свідоме мислення, більшість дослідників вважає, що вони не володіють власним суб'єктивним переживанням. Це означає, що навіть найскладніші алгоритми не мають феноменального досвіду, який є характерним для людської свідомості.

Штучний інтелект (ШІ) у сучасній філософській та науковій літературі розглядається як міждисциплінарна сфера досліджень, що поєднує інформатику, когнітивні науки, нейронауку, психологію та філософію свідомості. У загальному розумінні штучний інтелект визначають як систему алгоритмів і технологій, здатних виконувати завдання, які традиційно пов'язують із людським інтелектом: навчання, аналіз інформації, розпізнавання образів, прийняття рішень та розв'язання складних проблем. Філософський аналіз ШІ спрямований на з'ясування природи інтелектуальних процесів, меж машинного пізнання, а також на дослідження співвідношення між людською свідомістю і технологічними системами [9].

У філософії штучного інтелекту розрізняють сильний (strong AI) та слабкий (weak AI) штучний інтелект. Слабкий штучний інтелект, при якому системи здатні виконувати конкретні інтелектуальні завдання, але не мають власної свідомості. Більшість сучасних технологій, таких як системи рекомендацій, чат-боти, алгоритми розпізнавання зображень або голосові асистенти, належать саме до цієї категорії [6, с. 1151]. Вони демонструють високу ефективність у вузьких сферах, однак їхня діяльність ґрунтується на статистичних моделях і обробці великих масивів даних. Сильний штучний інтелект, навпаки, передбачає можливість створення машинної системи, яка матиме повноцінні когнітивні здібності, аналогічні людським.

Сучасні дослідники також наголошують, що проблема сильного штучного інтелекту пов'язана з фундаментальним питанням природи свідомості. Якщо свідомість є виключно результатом складних обчислювальних процесів, тоді її можна відтворити технічно. Якщо ж вона пов'язана з біологічною організацією мозку або суб'єктивним досвідом, створення справжнього машинного інтелекту може виявитися принципово неможливим [9].

У межах когнітивної науки мислення розглядається як складна взаємодія сприйняття, пам'яті, уваги та мовлення. Однією з найбільш впливових моделей є обчислювальна теорія розуму, відповідно до якої когнітивні процеси можна трактувати як обробку символів за певними правилами. На основі цього підходу були створені перші системи штучного інтелекту, що використовували логічні алгоритми та експертні бази знань [12]. Проте з часом стало очевидно, що людське мислення значно складніше і не зводиться лише до формальної логіки.

Альтернативний напрям представлений конекціоністськими моделями, які ґрунтуються на імітації структури нейронних мереж мозку. У таких системах інформація обробляється через взаємодію великої кількості штучних нейронів, які формують складні мережеві структури. Саме цей підхід лежить в основі сучасного глибокого навчання (deep learning), що активно використовується у системах комп'ютерного зору, автоматичного перекладу та аналізу тексту [11].

Людський інтелект включає емоційні, соціальні та культурні аспекти, які важко формалізувати у вигляді алгоритмів. Як наголошують О.М. Варипаєв, О.В. Байрамова та О.Ю. Сільвестрова [15, с. 25], емоційний інтелект як складова свідомості має критичне значення для розуміння суб'єктності в пізнавальних процесах, що принципово відрізняє людське мислення від машинних моделей.

Однією з найбільш дискусійних проблем сучасної філософії штучного інтелекту є питання про можливість машинної свідомості. Це питання стосується не лише технічних можливостей комп'ютерних систем, але й фундаментальної природи свідомості як такої. З одного боку, прихильники функціоналізму вважають, що свідомість є результатом певної функціональної організації системи [6, с.1151]. Якщо машина здатна відтворити відповідну структуру обробки інформації, тоді вона теоретично може мати свідомість. Така позиція підтримується деякими сучасними дослідниками, які розглядають свідомість як складну інформаційну систему.

Критики цієї думки наголошують, що свідомість пов'язана із так званими «кваліа». Кваліа – це особисті переживання. Річ у тім, що навіть якщо машина зможе імітувати людську поведінку, це не свідчить про те, що вона дійсно відчуває ці стани. Сучасні філософи свідомості підкреслюють, що проблема машинної свідомості залишається відкритою. Хоча технологічний розвиток штучного інтелекту демонструє значний прогрес, питання про наявність справжнього суб'єктивного досвіду у машин залишається дискусійним. Саме тому дослідження цієї проблеми потребує поєднання філософського аналізу, нейронауки та когнітивних досліджень [14, с. 1613].

Порівняння феноменологічних характеристик людської свідомості з когнітивними можливостями штучного інтелекту є важливим напрямом сучасних міждисциплінарних досліджень, що поєднують філософію свідомості, когнітивну науку та інформатику. Феноменологічна традиція, започаткована працями Е. Гуссерля та розвинена у подальших дослідженнях М. Гайдеггера і М. Мерло-Понті, розглядає свідомість як сферу безпосереднього суб'єктивного досвіду, у межах якого людина переживає світ, надає йому значення та формує власну інтерпретацію реальності. Центральними характеристиками такої свідомості є інтенціональність, суб'єктивність, рефлексивність та здатність до переживання індивідуального досвіду [10].

Для глибшого розуміння відмінностей між людською свідомістю та сучасними системами штучного інтелекту доцільно здійснити їх порівняльний аналіз. Феноменологічна традиція розглядає свідомість передусім як сферу суб'єктивного досвіду, що характеризується інтенціональністю, рефлексивністю, індивідуальними переживаннями та здатністю до осмислення реальності. Натомість штучний інтелект функціонує як технологічна система, заснована на алгоритмах обробки інформації, машинному навчанні та математичних моделях, що забезпечують виконання інтелектуальних завдань без наявності внутрішнього досвіду [4, с. 840]. У зв'язку з цим виникає необхідність зіставити основні характеристики людської свідомості з когнітивними можливостями штучного інтелекту, щоб визначити як спільні риси, так і принципові відмінності між цими феноменами. Порівняльні характеристики подано у табл. 1.

Порівняльний аналіз показує, що хоча сучасні системи штучного інтелекту демонструють значні когнітивні можливості – здатність до навчання, аналізу даних, розпізнавання образів і генерації текстів – вони принципово відрізняються від людської свідомості. Людська свідомість характеризується суб'єктивним досвідом, інтенціональною спрямованістю та здатністю до рефлексії, тоді як штучний інтелект функціонує як складна інформаційна система, що імітує певні аспекти інтелектуальної діяльності без наявності внутрішнього переживання [2, с. 130]. Саме ця відмінність визначає межі можливого відтворення свідомості у технологічних системах і залишається однією з центральних проблем сучасної філософії штучного інтелекту.

Натомість сучасні системи штучного інтелекту функціонують на основі алгоритмів, нейронних мереж і статистичної обробки даних, що забезпечує високі когнітивні можливості, але не включає власного переживання [3, с. 206]. Основні межі відтворення суб'єктивного

Таблиця 1

Порівняльна характеристика феноменологічних властивостей людської свідомості та когнітивних можливостей штучного інтелекту

Критерій порівняння	Людська свідомість (феноменологічний підхід)	Штучний інтелект
Інтенціональність	Свідомість завжди спрямована на певний об'єкт або зміст; людина осмислює та інтерпретує реальність на основі власного досвіду	Система аналізує дані та формує відповіді без внутрішнього смислового наміру
Суб'єктивність	Має індивідуальний внутрішній досвід, пов'язаний із переживаннями, цінностями та життєвою історією	Відсутній власний внутрішній досвід; робота базується на математичних моделях і статистичних алгоритмах
Рефлексивність	Людина здатна усвідомлювати власні думки, аналізувати психічні стани та формувати самосвідомість	Системи можуть виконувати самоконтроль алгоритмів, але не мають справжнього усвідомлення себе
Кваліа (суб'єктивні переживання)	Людина переживає індивідуальні відчуття: колір, звук, біль, емоції	Машини можуть лише імітувати опис таких переживань без реального відчуття
Джерело мислення	Біологічна нервова система та складна взаємодія мозку, тіла і середовища	Штучні нейронні мережі, алгоритми машинного навчання та обчислювальні моделі
Спосіб обробки інформації	Поєднання логічного мислення, емоцій, інтуїції та культурного досвіду	Формальні алгоритми, статистичні моделі та аналіз великих масивів даних
Самосвідомість	Наявна; людина має уявлення про власне «Я» та особистісну ідентичність	Відсутня; система не має власної ідентичності або внутрішнього «Я»
Гнучкість мислення	Може творчо інтерпретувати інформацію, змінювати переконання та формувати нові смисли	Працює в межах заданих алгоритмів і навчальних даних

Джерело: сформовано авторами на основі [1, с. 223; 4, с. 840; 9; 11].

досвіду у штучних системах та можливі шляхи їх часткового подолання через сучасні технології, когнітивні архітектури та міждисциплінарні підходи подано у табл. 2.

Таблиця 2

Межі відтворення суб'єктивного досвіду у штучних системах та можливі шляхи їх подолання

Межі відтворення суб'єктивного досвіду у ШІ	Пояснення	Можливі шляхи подолання	Пояснення
Відсутність інтенціональності у смисловому вимірі	Машини можуть опрацювати дані, але не «розуміють» їх значення і не формують власного наміру	Моделювання інтенціональних структур	Використання когнітивних архітектур, які імітують спрямованість на об'єкти та завдання
Відсутність кваліа та емоційного досвіду	ШІ не переживає відчуттів, емоцій або сенсорних переживань	Моделювання емоцій та афективного інтелекту	Створення алгоритмів прогнозування емоцій і реакцій людини для адаптивної взаємодії
Відсутність рефлексивності та самосвідомості	Системи можуть перевіряти власні обчислення, але не усвідомлюють себе	Синтетична феноменологія та когнітивні моделі	Формалізація структури досвіду як інформаційних патернів, наближення до внутрішніх когнітивних процесів
Залежність від даних і алгоритмів	ШІ не може самостійно формувати новий досвід за межами навчальної вибірки	Інтеграція нейронаукових і когнітивних даних	Використання моделей мозку та принципів нейронної обробки для більш реалістичної імітації когнітивних функцій
Відсутність суб'єктивності	Машина не має унікального внутрішнього світу	Гібридні системи «людина + машина»	Співпраця ШІ з людиною дозволяє поєднувати людський досвід і алгоритмічні можливості, частково компенсуючи відсутність суб'єктивності

Джерело: сформовано автором на основі [2, с. 130; 16, с. 43; 17].

Порівняльний аналіз демонструє, що межі відтворення суб'єктивного досвіду у ШІ визначаються принциповою відмінністю між алгоритмічною обробкою інформації і феноменологічною природою людської свідомості. Хоча сучасні технології дозволяють частково моделювати інтенціональність, емоційні реакції та когнітивні патерни, справжній внутрішній досвід, рефлексивність і кваліа залишаються недосяжними для машин. Подолання цих обмежень можливе лише шляхом інтеграції когнітивних моделей, синтетичної феноменології та гібридних «людина + машина» систем, що дозволяє максимально наблизити алгоритмічні процеси до людського способу переживання та осмислення світу [16, с. 43]. Межі відтворення суб'єктивного досвіду у ШІ визначаються принциповою відмінністю між алгоритмічною обробкою даних і феноменологічними характеристиками людської свідомості, такими як інтенціональність, кваліа, суб'єктивність і рефлексивність. Сучасні технології дозволяють лише частково імітувати ці процеси через когнітивні архітектури, моделі емоцій і синтетичну феноменологію, проте справжній суб'єктивний досвід у машинах поки недосяжний.

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) та когнітивних систем ставить перед філософією та етикою нові виклики, пов'язані з визначенням їхнього етичного статусу, меж автономії та взаємодії з людиною. Інтелектуальні машини сьогодні не мають свідомості або справжніх переживань, однак вони здатні виконувати складні когнітивні завдання, що традиційно вважалися прерогативою людини. Це створює необхідність переосмислення традиційних уявлень про моральну відповідальність, автономію і співіснування людини і машини [18, с. 138].

Розвиток інтелектуальних систем змінює не лише технологічний ландшафт, а й уявлення про етику. Це порушує низку етичних і філософських питань (табл. 3).

Таблиця 3

Етичний статус інтелектуальних машин

Проблема	Етичний та філософський виклик	Можливі шляхи вирішення
Автономія алгоритмів	Машини здатні ухвалювати рішення самостійно, що ставить під сумнів традиційні уявлення про відповідальність	Визначення меж автономії; використання концепції «онтоетичної відповідальності»; контроль та аудит рішень
Відповідальність за дії ШІ	Хто несе моральну чи юридичну відповідальність за наслідки дій систем: розробники, власники чи користувачі	Розробка юридичних та етичних рамок, стандарти підзвітності; колективна відповідальність людини за автономні системи
Вплив на уявлення про людину і свідомість	Зміна критеріїв свідомості та когнітивних можливостей	Переосмислення філософських концептів свідомості; дослідження співвідношення біологічного і штучного інтелекту
Соціально-культурна трансформація	Автоматизація змінює роль людини в праці, освіті, творчості; можливе зниження цінності традиційних навичок	Освітні програми з цифрової грамотності; розвиток критичного мислення; інтеграція людини у процеси, де важливий досвід і креативність
Ризик маніпуляцій та емоційного впливу	ШІ може імітувати емоції та соціальні реакції, впливати на поведінку людини без усвідомлення	Розробка етичних стандартів для систем, що моделюють емоції; прозорість алгоритмів; контроль взаємодії з користувачем
Перспективи співіснування людини і ШІ	Гармонійна взаємодія потребує балансування автономії машин та людської відповідальності	Гібридні системи «людина + машина»; етичні регламенти

Джерело: сформовано автором на основі [18, с. 138; 19, с. 3565; 20].

Етичний статус інтелектуальних машин залежить від рівня їх автономії, впливу на людину та соціальні системи. Хоча сучасні алгоритми не мають свідомості, вони здатні ухвалювати складні рішення, що створює потребу у чітких моральних, правових та технологічних механізмах контролю. Етичні та філософські наслідки розвитку ШІ є багатовимірними та глибокими [19, с. 3565]. ШІ не лише розширює когнітивні можливості людини, а й підштовхує до переосмислення традиційних уявлень про інтелект, мораль та соціальні цінності. Для мінімізації ризиків та забезпечення гармонійного розвитку технологій необхідний міждисциплінарний підхід, який об'єднує філософію, етику, когнітивні науки та інженерні практики [21, с. 232].

Сучасний розвиток штучного інтелекту відкриває нові горизонти для взаємодії людини і технологій, змінюючи традиційні уявлення про роботу, навчання, творчість та соціальні відносини. Аналіз перспектив такого співіснування дозволяє визначити ключові виклики та можливості гармонійної інтеграції автономних систем у повсякденне життя, а також створює основу для розробки етичних і технологічних стратегій майбутнього [18, с. 138].

Дослідження феноменологічних меж свідомості у контексті штучного інтелекту дозволяє виокремити принципи відмінності між людським суб'єктивним досвідом та алгоритмічними когнітивними системами. Людська свідомість вирізняється інтенціональністю, рефлексивністю, суб'єктивними переживаннями та кваліа, які формують унікальний внутрішній світ і визначають особистісну ідентичність, тоді як сучасні системи штучного інтелекту здатні лише функціонально моделювати окремі аспекти цих процесів через обробку даних, когнітивні архітектури та симуляцію інтенціональних і емоційних структур [14, с. 1613]. Межі відтворення феноменологічного досвіду в штучних системах обумовлені відсутністю власної суб'єктивності, внутрішніх переживань і рефлексивності, проте часткова імітація цих функцій сприяє розширенню когнітивних можливостей людини та створює фундамент для етичного і технологічно обґрунтованого співіснування людини і інтелектуальних систем, відкриваючи перспективи подальших міждисциплінарних досліджень.

Висновки. У підсумку здійсненого вивчення з'ясовано, що феноменологічний метод до оцінки свідомості дає змогу виразно окреслити головні ознаки людського індивідуального буття. До них відносяться інтенційна спрямованість, самоусвідомлення, феномен кваліа та суб'єктивність, котрі творять особливий внутрішній світ особистості. Розгляд поточних систем штучного інтелекту продемонстрував, що вони спроможні лише функціонально повторювати окремі грані людського мислення через алгоритмічну обробку відомостей, застосування когнітивних моделей та моделювання чуттєвих і цілеспрямованих конструкцій. При цьому відсутність власного переживання, своєрідності та рефлексивності утворює базові перешкоди для повної імітації феноменологічного досвіду в штучних системах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевцов А. Критичний розгляд поняття «свідомість» у сучасній методології штучного інтелекту. Штучний інтелект у науці : монографія / [авт. колектив]; за ред. Яцишина Андрія та Яцишин Анни. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2025. С. 223–231. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/748284>.
2. Букіна Т. В., Ямпольський П. В. Філософські виміри штучного інтелекту і свідомості. *Культурологічний альманах*. 2025. № 3. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.16>.
3. Lykhatskyi A. The convergence of artificial intelligence and human identity in contemporary philosophical discourse. *Культурологічний альманах*. 2024. № 1. С. 206–212. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.25>.
4. Патлайчук О. В. Проблема свідомості у штучному інтелекті: чи можлива ментальність без біології? *Матеріали XVI міжнар. наук.-техн. конф. "Інновації в суднобудуванні та океанотехніці"*. Миколаїв : НУК, 2025. С. 840–844. URL: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/11317>.
5. Варипаєв О. М. Філософія науки та штучний інтелект: деконструкція суб'єкта і нова онтологія пізнання. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15525177>.
6. Orbik Z. Husserl's concept of transcendental consciousness and the problem of AI consciousness. *Phenom Cogn Sci*. 2024. 23. 1151–1170 (2024). URL: <https://doi.org/10.1007/s11097-024-09993-8>.
7. Gouveia S.S., Morujão C. Phenomenology and artificial intelligence: introductory notes. *Phenom Cogn Sci*. 2024. 23. 1009–1015. URL: <https://doi.org/10.1007/s11097-024-10040-9>.
8. Milinkovic B., Aru J. On biological and artificial consciousness: A case for biological computationalism. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2026. Volume 181. 106524. ISSN 0149-7634. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2025.106524>.

9. Kang B., Kim J., Yun T., Bae H., Kim C.-E. Identifying features that shape perceived consciousness in LLM-based AI: A quantitative study of human responses. *Computers in Human Behavior Reports*. 2026. Volume 21. 100901, ISSN 2451-9588, URL: <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2025.100901>.
10. Arévalo-Royo J., Latorre-Biel J.-I., Flor-Montalvo, F.-J. Cognitive Systems and Artificial Consciousness: What It Is Like to Be a Bat Is Not the Point. *Metrics*. 2025. Volume 2(3). 11. URL: <https://doi.org/10.3390/metrics2030011>.
11. Calero R., Herrera G. Relational AI and Consciousness Impressions: Ethical Frontiers for Designing Artificial Consciousness. 2025. URL: <https://doi.org/10.20944/preprints202507.2403.v1>.
12. Garrido Merchán E. C., Lumbreras S. Can Computational Intelligence Model Phenomenal Consciousness? *Philosophies*. 2023. Volume 8(4). 70. URL: <https://doi.org/10.3390/philosophies8040070>.
13. Calì C. Philosophical, Experimental and Synthetic Phenomenology: The Study of Perception for Biological, Artificial Agents and Environments. *Found Sci*. 2023. Volume 28. 1111–1124. URL: <https://doi.org/10.1007/s10699-022-09869-7>.
14. Sfeir N., Aleksander I. Cognitive Phenomenology Neuroscience and Computation. *Cogn Comput*. 2023. Volume 15. 1613–1619. URL: <https://doi.org/10.1007/s12559-023-10144-5>.
15. Варипаєв О.М., Байрамова О.В., Сільвестрова О.Ю. Емоційний інтелект та штучний інтелект: філософська рефлексія суб'єктності в процесах пізнання. *Філософія та управління*. 2025. № 2. С. 25–34. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/fag/article/view/98/91>.
16. Namestiuk S. Challenging the Boundary between Self-Awareness and Self-Consciousness in AI from the Perspectives of Philosophy. *Futurity Philosophy*. 2023. Volume 2(4). Pp. 43–60. DOI: <https://doi.org/10.57125/FP.2023.12.30.03>.
17. Shetty R. Conscious limits: a Kantian perspective on the limits of human understanding and artificial intelligence. *Discov Artif Intell*. 2025. 5. 1. URL: <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00221-z>.
18. Neyigapula B.S. Ethical Considerations in AI Development: Balancing Autonomy and Accountability. *Journal of Advances in Artificial Intelligence*. 2024. Volume 2, Number 1. Pp. 138–148. doi: 10.18178/JAAI.2024.2.1.138-148.
19. Batool A., Zowghi D., Bano M. AI governance: a systematic literature review. *AI Ethics*. 2025. Volume 5. 3265–3279. URL: <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00653-w>
20. Kamali J., Alpat M.F., Bozkurt A. AI ethics as a complex and multifaceted challenge: decoding educators' AI ethics alignment through the lens of activity theory. *Int J Educ Technol High Educ*. 2024. Volume 21. 62. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00496-9>.
21. Shankulova G. Ethical aspects and risks of artificial intelligence. *Eurasian Science Review An International Peer-Reviewed Multidisciplinary Journal*. 2025. Volume 3(5). Pp. 232–238. URL: <https://doi.org/10.63034/esr-551>.

REFERENCES

1. Shevtsov, A. (2025). Krytychnyi rozghliad poniattia «svidomist» u suchasnii metodologii shtuchnoho intelektu. Shtuchnyi intelekt u nautsi : monohrafiia [A critical examination of the concept of "consciousness" in modern methodology of artificial intelligence. Artificial intelligence in science: monograph] / [avt. kolektyv]; za red. Yatsyshyna Andriia ta Yatsyshyn Anny. Kyiv: FOP Yamchynskiy O.V., pp. 223–231. <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/748284> [in Ukrainian].
2. Bukina, T. V., & Yampolets, P. V. Filosofski vymiry shtuchnoho intelektu i svidomosti [Philosophical Dimensions of Artificial Intelligence and Consciousness]. *Kulturolohichniy almanakh*, 2025, № 3, pp. 130–136. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.16> [in Ukrainian].
3. Lykhatskyi, A. (2024). The convergence of artificial intelligence and human identity in contemporary philosophical discourse. *Kulturolohichniy almanakh*, №1, pp. 206–212. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.25>.
4. Patlaichuk, O. V. (2025). Problema svidomosti u shtuchnomu intelekti: chy mozhlyva mentalnist bez biolohii? [The problem of consciousness in artificial intelligence: is mentality possible without biology?] *Materialy KhVI mizhnar. nauk.-tekhn. konf. "Innovatsii v sudnobuduvanni ta okeanotekhnitsi"*. Mykolaiv : NUK, S. 840–844. URL: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/11317> [in Ukrainian].

5. Varypaiev, O. M. (2025). *Filosofia nauky ta shtuchnyi intelekt: dekonstruktsiia subiekta i nova ontolohiia piznannia* [Philosophy of Science and Artificial Intelligence: Deconstruction of the Subject and a New Ontology of Cognition]. *Visnyk humanitarnykh nauk*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15525177> [in Ukrainian].
6. Orbik, Z. (2024). Husserl's concept of transcendental consciousness and the problem of AI consciousness. *Phenom Cogn Sci*, 23, 1151–1170 (2024). <https://doi.org/10.1007/s11097-024-09993-8>
7. Gouveia, S.S., & Morujão, C. (2024). Phenomenology and artificial intelligence: introductory notes. *Phenom Cogn Sci*, 23, 1009–1015. <https://doi.org/10.1007/s11097-024-10040-9>.
8. Milinkovic, B., & Aru, J. (2026). On biological and artificial consciousness: A case for biological computationalism. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, Volume 181, 106524. ISSN 0149-7634. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2025.106524>.
9. Kang, B., Kim, J., Yun, T., Bae, H., & Kim, C.-E. (2026). Identifying features that shape perceived consciousness in LLM-based AI: A quantitative study of human responses. *Computers in Human Behavior Reports*, Volume 21, 100901, ISSN 2451-9588. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2025.100901>.
10. Arévalo-Royo, J., Latorre-Biel, J.-I., & Flor-Montalvo, F.-J. (2025). Cognitive Systems and Artificial Consciousness: What It Is Like to Be a Bat Is Not the Point. *Metrics*, Volume 2(3), 11. <https://doi.org/10.3390/metrics2030011>.
11. Calero, R., & Herrera, G. (2025). Relational AI and Consciousness Impressions: Ethical Frontiers for Designing Artificial Consciousness. <https://doi.org/10.20944/preprints202507.2403.v1>.
12. Garrido Merchán, E. C., & Lumbreras, S. (2023). Can Computational Intelligence Model Phenomenal Consciousness? *Philosophies*, Volume 8(4), 70. <https://doi.org/10.3390/philosophies8040070>.
13. Calì, C. (2023). Philosophical, Experimental and Synthetic Phenomenology: The Study of Perception for Biological, Artificial Agents and Environments. *Found Sci*, Volume 28, 1111–1124. <https://doi.org/10.1007/s10699-022-09869-7>.
14. Sfeir, N., & Aleksander, I. (2023). Cognitive Phenomenology Neuroscience and Computation. *Cogn Comput*, Volume 15, 1613–1619. <https://doi.org/10.1007/s12559-023-10144-5>.
15. Varypaiev, O.M., Bairamova, O.V., & Silvestrova, O.Yu. (2025). Emotsiynyi intelekt ta shtuchnyi intelekt: filosofska refleksiiia subiektnosti v protsesakh piznannia [Emotional intelligence and artificial intelligence: a philosophical reflection on subjectivity in cognitive processes]. *Filosofia ta upravlinnia*, № 2, pp. 25–34. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/fag/article/view/98/91> [in Ukrainian].
16. Namestiuk, S. (2023). Challenging the Boundary between Self-Awareness and Self-Consciousness in AI from the Perspectives of Philosophy. *Futurity Philosophy*, Volume 2(4), pp. 43–60. DOI: <https://doi.org/10.57125/FP.2023.12.30.03>.
17. Shetty, R. (2025). Conscious limits: a Kantian perspective on the limits of human understanding and artificial intelligence. *Discov Artif Intell*, 5(1). <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00221-z>.
18. Neyigapula, B.S. (2024). Ethical Considerations in AI Development: Balancing Autonomy and Accountability. *Journal of Advances in Artificial Intelligence*, Volume 2, Number 1, pp.138-148. <https://doi.org/10.18178/JAAI.2024.2.1.138-148>.
19. Batool A., Zowghi D., & Bano M. (2025). AI governance: a systematic literature review. *AI Ethics*, Volume 5, 3265–3279. <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00653-w>
20. Kamali J., Alpat M.F., & Bozkurt A. (2024). AI ethics as a complex and multifaceted challenge: decoding educators' AI ethics alignment through the lens of activity theory. *Int J Educ Technol High Educ*, Volume 21, 62. <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00496-9>.
21. Shankulova G. (2025). Ethical aspects and risks of artificial intelligence. *Eurasian Science Review An International Peer-Reviewed Multidisciplinary Journal*, Volume 3(5), pp. 232–238. <https://doi.org/10.63034/esr-551>.

Yarovy Anatolii Mykhailovych

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Administration and Management
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozhskogo str., Vinnitsa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1406-3531

Silvestrova Oksana Yuriivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Socio-Humanitarian Technologies
Lutsk National Technical University
75, Lvivska str., Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8930-8698

Konotopenko Oleksandr Petrovych

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Administration and Management
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozhskogo str., Vinnitsa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3139-4527

**CONSCIOUSNESS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE:
THE LIMITS OF PHENOMENOLOGICAL EXPERIENCE**

Problem. *The article is devoted to the philosophical analysis of the relationship between human consciousness and artificial intelligence through the prism of a phenomenological approach in order to determine the limits of reproducing subjective experience in algorithmic systems. Special attention is paid to the study of the specifics of phenomenological experience and the possibilities and limitations of its modeling in modern artificial intelligence systems.*

Purpose. *The purpose of the study is to analyze the relationship between human consciousness and artificial intelligence from the perspective of phenomenology and to determine the limits of reproducing subjective experience in algorithmic systems.*

Methods. *The methodological foundation is the phenomenological study of awareness, a comparative philosophical method, notions from cognitive sciences, and multidisciplinary inquiry in artificial intelligence, which enables us to contrast human experience with computational models of cognition.*

Results. *The results of the study show that the results of the study show that human consciousness has unique phenomenological characteristics that fundamentally distinguish it from the cognitive capabilities of modern artificial intelligence systems. The main philosophical approaches to understanding consciousness in the history of philosophical thought are analyzed. The features of the phenomenological approach to the analysis of consciousness and the structure of subjective experience are investigated. The concepts of phenomenological experience, intentionality, and qualia as key characteristics of human consciousness are revealed. The essence and principles of the functioning of modern artificial intelligence systems are characterized. The main philosophical concepts regarding the possibility of existence of machine consciousness are analyzed. The limits of reproducing subjective experience in artificial systems and the possibilities of overcoming them determined. The philosophical and moral ramifications of artificial intelligence development concerning comprehension the essence of consciousness are detailed. The research indicated artificial intelligence can functionally simulate human thought processes, which broadens opportunities for further investigation into ethical harmony between people and intelligent structures.*

Key words: *philosophy, consciousness, artificial intelligence, phenomenological experience, experience, nature of intentionality, machine system, cognitive processes, reflectivity, ethical status.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026